

**A MAGYARORSZÁGI MUNKAPIAC
2014-BEN**

BAKÓ TAMÁS & LAKATOS JUDIT

A gazdasági környezet alakulása
Munkaerő-kereslet és -kínálat
Munkanélküliek és a potenciális munkaerő-tartalék
A kereset alakulása
Hivatkozások

A GAZDASÁGI KÖRNYEZET ALAKULÁSA

A külső gazdasági környezetben lezajló változások 2014-ben felemás módon hatottak a magyar gazdaságra. A főbb gazdasági partnerországok teljesítményét az elmúlt évben mérsékelt ütemű növekedés jellemezte (az Európai Unió teljesítménye 1,4 százalékkal, Oroszország teljesítménye 0,6 százalékkal volt magasabb a 2013. évinél). A nyersanyagárak, különösen az olaj árának tartós csökkenése, valamint a mérsékelt kereslet következtében az inflációs folyamatok globálisan is visszafogottan alakultak. A világ vezető jegybankjai összességében laza monetáris politikát folytattak, így a globális kamat- és likviditási környezet az év egészében kedvező volt (MNB, 2015). Ugyanakkor az év folyamán egyre súlyosabbá váló orosz–ukrán konfliktus és az ennek következtében bevezetett embargó negatívan befolyásolta a magyar gazdaságot. Mindazonáltal Magyarország bruttó hazai terméke 2014 egészében 3,6 százalékkal bővült (KSH, 2015a) az egy évvel korábbihoz képest, és ezzel az értékkel Magyarország az uniós tagországok élmezőnyében helyezkedik el. Az emelkedés döntően a mezőgazdasági és – a felfutó járműgyártás, valamint a hozzá kapcsolódó beszállítói ágazatok termelésbővülése miatt – az ipari teljesítmény növekedésének köszönhető (KSH, 2015b). A kedvező gazdasági növekedést elősegítette, hogy a beruházások 14 százalékkal nőttek az előző évihez képest, amit alapvetően segített a kedvező kamatkörnyezet, az MNB növekedési hitelprogramja, valamint az uniós támogatások gyorsított lehívása. A belső szabályozási környezetben a minimálbér emelése, a közmunkára fordított kiadások növelése, a családi adókedvezmény alapjának kiterjesztése, valamint a gyed extra bevezetése jelentette a munkapiacra komolyabb hatást gyakorló változásokat. Ez utóbbi, 2014. január 1-től hatályba lépő intézkedéscsomag célja a gyermekvállalás és a munkaerőpiacra való visszatérés ösztönzése.

MUNKAERŐ-KERESLET ÉS -KÍNÁLAT

A foglalkoztatotti létszám lassú növekedése jellemezte időszakot 2003–2007 között stagnáló szakasz követte, majd 2008 őszétől a hazai munkaerő-piacra is begyűrűződő válság hatására a foglalkoztatottak száma az egy évtizeddel korábbi szintre esett vissza. Jóllehet a válság számlájára írható mintegy 150 ezres nagyságrendű álláshely megszűnés nem is hasonlítható össze az 1990-es évek elejének munkapiaci sokkjával, és a válság munkapiaci hatásai a többi európai uniós országhoz képest enyhébbnek bizonyultak, annak a számokon túlmutató következményei is voltak. A legtöbb munkahely az iparban szűnt meg, és a válság által leginkább érintettek a középfokú végzettséggel rendelkező középkorosztály tagjai voltak, tehát egy olyan réteg, amely korábban

foglalkoztatotti státusát stabilnak hihette. A helyzetre adott egyik válasz a külföldi munkavállalást választók számának felfutása, a másik az inaktív státusból történő kilépés növekvő intenzitása volt. A főkereső állásvesztése vagy egyszerűen a törlesztési terhek megnövekedése miatt a korábban inaktív háztartások közül is sokan bekapcsolódtak az álláskeresésbe. Ezt, az úgynevezett járulékos munkavállalói hatást sikerült 28 európai országra vonatkozóan az EU–SILC adatbázisának felhasználásával kimutatni (lásd *Bredtmann és szerzőtársai*, 2014): azok a nők, akiknek férje munkanélküli, nagyobb valószínűséggel lépnek be a munkapiacra, és találnak teljes idős állást, mint akiknek férje foglalkoztatott. Az aktivitás növekedése miatt, egészen 2014-ig a foglalkoztatotti létszám növekedés nem járt a munkanélküliség hasonló arányú csökkenésével.

A foglalkoztatás mélypontját a 2009–2010 évek jelentették, ezt rövid stagnáló szakasz követte, míg kedvező fordulatról érdemben csak 2012-től lehet beszélni. 2013-ban a munkaerő-felmérés adatai szerint éves átlagban 3 millió 892 ezer fő volt foglalkoztatott, lényegében ugyanannyi, mint a válságot közvetlenül megelőző években, és közel 160 ezerrel többen, mint a mélypontot jelentő 2009–2010-ben. Az utóbbi létszámnövekedés három fő forrásból táplálkozott:

- Körülbelül 50 ezer fővel nőtt az úgynevezett ingázási típusú külföldi munkavállalók száma. Ehhez a lökést a válság adta meg, a lehetőséget pedig az, hogy a két fő célország Ausztria és Németország 2011 májusában megnyitotta piacait a magyar munkavállalók előtt.
- 2012-től erőteljesen bővültek a közfoglalkoztatás keretei, 2013-ban éves átlagban mintegy 60 ezerrel többen dolgoztak ebben a formában, mint 2010-ben. Ez részben annak köszönhető, hogy 2013-ban a közfoglalkoztatottak létszámát egy sajátos konstrukció – az úgynevezett téli közmunkaprogram – az év utolsó hónapjaiban is a nyári csúcsidezőszakot jellemző szinten tartotta. (Ugyanennek köszönhetően hasonlóan magas közfoglalkoztatotti létszám jellemezte 2014 első negyedét is.)
- Új munkahelyek jöttek létre a versenyszférában (például a járműgyártás területén), némileg élénkült a beruházási kedv, ami megállította az építőipar létszámvesztését.

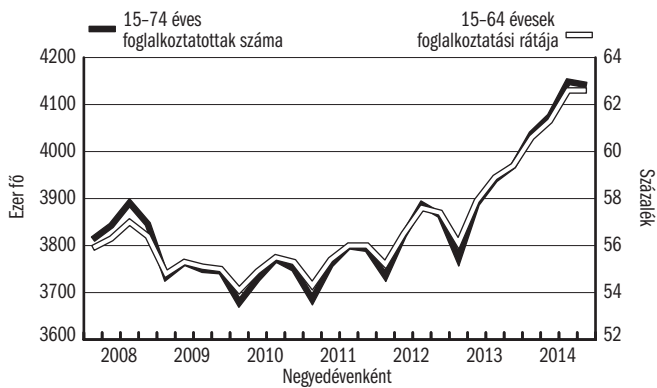
A KSH munkaerő-felmérése 2014-ben az egy évvel korábbihoz képest további igen jelentős, 208 ezer fős létszámnövekedést mutatott ki, melyből

- 45-50 ezer főnyit, a teljes változás körülbelül egynegyedét magyarázta a közfoglalkoztatás keretében dolgozók átlagos létszámának további emelkedése;
- hasonló mértékű, körülbelül 50 ezer fős növekedés volt a versenyszféra legalább öt főt foglalkoztató vállalkozásainál;
- 20-25 ezres növekedés következett be (részben bizonyos szociális ellátási feladatok átvételének, részben új hivatalok felállításának köszönhetően) a költségvetési intézmények körében;

- minimális mértékben, körülbelül kétezerrel többen jelöltek meg a napi munkavégzés helyszínéként országhatáron kívüli települést, bár a nem kimutatott munkaerő-piaci migráció ennél vélhetően nagyobb arányban nőtt.

Így 2014-re a foglalkoztatottak száma 4,1 millió fölé emelkedett, a 15–64 évesekre számolt foglalkozási ráta pedig egy év alatt 3,7 százalékponttal, 58,1 százalékról 61,8 százalékra javult, ami az utóbbi közel negyedszázad legmagasabb (1. ábra). Ezzel a mutatóval az Európai Unió tagállamai között 2014 végére a 19–20. helyre kerültünk, megelőzve például Írországot, Lengyelországot vagy Szlovákiát. A javulásból 0,6 százalékpontnyit azonban demográfiai tényező, a viszonyítási alapul szolgáló korosztály létszámának csökkenése magyarázott.

1. ábra: A foglalkoztatottak száma és a foglalkoztatási ráta, 2008–2014*

* A 2011 évi népszámláláson alapuló súlyokkal teljeskörűsített adat.

Forrás: KSH munkaerő-felmérés.

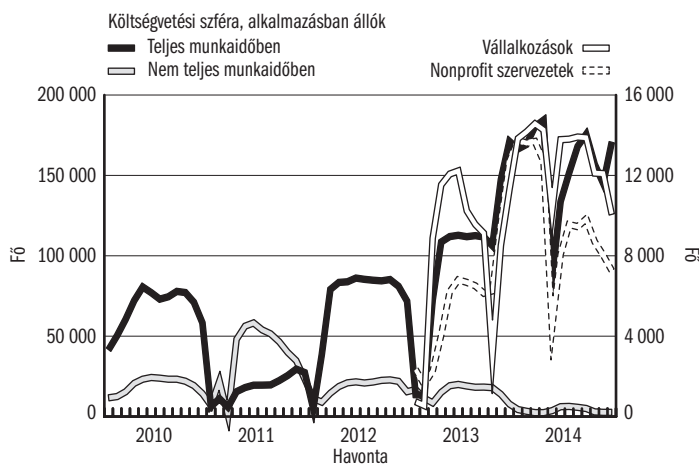
A foglalkoztatottság javulása bővülő munkaerő-kínálat mellett következett be. A nyugdíjkorhatár fokozatos emelésével minden évben nő a munkaerőpiacon maradók száma, bár ennek hatását a nőknél a 40 év munkaviszony utáni nyugdíjba vonulás lehetősége részben ellensúlyozza. A fiatal korosztályok munkaerő-kínálatát növeli a tankötelezettségi korhatár 16 évre történő leszállítása, illetve az, hogy 2013-ban és 2014-ben is a korábbinál kevesebb érettségiző döntött amellett, hogy a felsőoktatásban folytatja tanulmányait. A gyed extra bevezetése jellemzően a magasabb iskolázottságú, napközbeni ellátást biztosító gyermekintézményekkel jobban ellátott településen élők esetében ösztönözhetette a korábbi visszatérést. A kínálatot növelte még, hogy a közfoglalkoztatás kiterjesztése a korábban tartósan a munkaerőpiacon kívül rekedők egy részének is munkalehetőséget ígért.

A keresleti oldalt befolyásoló tényezők között első helyen a közfoglalkoztatás kiszélesítése áll, nemcsak a foglalkoztatotti létszám alakulásában játszott szerepe miatt, hanem azért is, mert ilyen formában olyanok is munkához jutottak, akiknek erre a nyílt munkaerőpiacon esélyük sem lett volna (például

a depressziós térségekben élők, az alacsony iskolai végzettségűek), s ez a foglalkoztatottsággal összefüggő mutatók jelentős részére hatást gyakorolt. A munkanélküliség kezelésében bekövetkezett paradigmaváltás – segélyezés helyett munkalehetőség biztosítása közfoglalkoztatás formájában – 2014-re jelentős méretű szegregált munkaerőpiacot hozott létre. 2014-ben éves átlagban 182,4 ezren voltak a közfoglalkoztatottak, de mivel a közmunka jellemzően nem 12 hónapos, az e foglalkoztatási formában érintettek száma ennek minimum másfélszerese volt. A közfoglalkoztatásból kilépőknek¹ csak mintegy 13,1 százaléka tudott elhelyezkedni nem támogatott munkahelyen, a többség szociális segélyezettként várja az újabb közmunka lehetőségét (lásd Cseres-Gergely Zsombor írását a Közelkép 2.9. alfejezetében). Teljesítménybérezés ebben a körben nincs, a kereset centruma a minimálbér háromnegyedét jelentő közfoglalkoztatási bér.

2014-ben többé-kevésbé sikerült a közfoglalkoztatásba bevontak számának erőteljes éven belüli hullámzását is kiküszöbölni, egyedül májusban esett némileg vissza a létszám, mivel a téli közmunkaprogram befejeződött, az újak pedig még csak részben indultak be. További változást jelent, hogy a közfoglalkoztatás szinte kizárólag teljes munkaidőssé vált (amit viszont nehezebben tudnak azok vállalni, akik háztartásában ellátásra szoruló idős vagy kisebb gyermek él). A közfoglalkoztatás fő terepe továbbra is a költségvetési szféra, 159,5 ezren itt álltak alkalmazásban, de a versenyszféra szervezeteinél (jellemzően a többségi állami tulajdonú vállalkozásoknál) és a (közfeladatokat ellátó) nonprofit szervezeteknél 2014-ben az átlagot meghaladó ütemben nőtt az ilyen formában dolgozók létszáma (2. ábra).

2. ábra: A közfoglalkoztatottak létszámának havonkénti alakulása, 2010–2014*

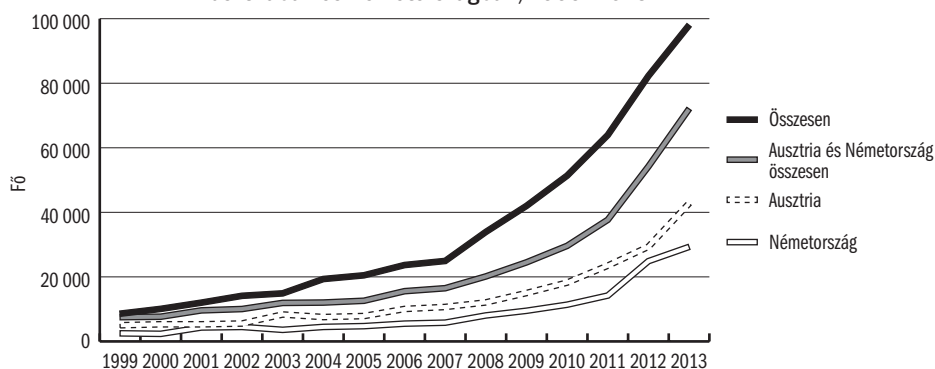

¹ A 2011. január 1. és 2012. december 31. között megkezdett közfoglalkoztatási epizódokra nézve.

* 2012-ig csak a költségvetési szféráról van információ. Jobb oldali tengely: a vállalkozások és a nonprofit szervezetek, bal oldali tengely: a költségvetési szféra. Forrás: Havi munkaügyi jelentések.

A külföldön dolgozók száma – legalábbis azoké, akikről a hazai munkaerő-felmérés információt ad – a 2011–2013 közötti időszakot jellemző dinamikus felfutás után 2014-ben lényegében nem változott (Lakatos Judit, 2015). A napi munkavégzés helyszínéül országhatáron kívüli települést megjelölő közel 100 ezer fő döntő többsége olyan, aki ingázik Magyarországon élő családja és külföldi munkahelye között (3. ábra). A napi ingázás markáns jelenlétére utal az a tény, hogy 2014-ben az ausztriai munkahelyet jelölő mintegy 43 ezer fő közül közel minden második Győr-Moson-Sopron, illetve Vas megyében, azaz Ausztriával közvetlenül szomszédos megyékben élt

3. ábra: A külföldi telephelyet megjelölő foglalkoztatottak száma Ausztriában és Németországban, 1999–2013

Forrás: KSH munkaerő-felmérés.

Azt, hogy jelenleg hányan dolgoznak ténylegesen külföldön, nehéz megbecsülni, mint ahogy a szabad munkaerő-áramlás körülményei között a migráció klasszikus definíciója sem igazán használható. A hazai adatforrások csak a magyarországi háztartások külföldön dolgozó tagjairól szolgáltatnak többé-kevésbé megbízható adatot, amelybe úgy tűnik, már nem számolják bele a csak saját megélhetésükről gondoskodó fiatalokat, még akkor sem, ha állandó lakcímük továbbra is szüleikével megegyező. Nincs információ azok számáról sem, akik családjukkal együtt költöznek, akár csak rövid időszakra is, külföldre.

2013-ban az uniós tagországok munkaerő-felméréseinek összesítése mintegy 200 ezer magyar foglalkoztatottról adott számot, míg egy hazai kutatás (SEEMIG projekt) a külföldön élő magyarok nagyságrendjét 350 ezer körülire becsülte (KSH, 2014). Mivel a munkaerő-felmérés adatainak teljeskörűsítése egy olyan népességszámra történik, amely ezzel a típusú migrációval nem számol, a külföldön dolgozóknak a munkaerő-felmérésben nem felmért részét a felsorolás következtében a foglalkoztatottak között mutatják ki. Némi torzítást eredményezhet az is, hogy az úgynevezett munkaerő-piaci migránsok foglalkoztatási rátája jellemzően átlagon felüli. A külföldön dolgozó magyarok létszámának 2014. évi további növekedését erősen valószínűsíti az, hogy Magyarország azon kevés számú európai uniós ország közé tartozik, ahol a

foglalkoztatottak számához képest sokáig alacsony migrációs ráta az utóbbi években indult dinamikus növekedésnek.

Pontos adat hiányában is biztosra vehető, hogy az utóbbi évek növekvő munkaerő-piaci migrációja javított az itthon maradottak munkaerő-piaci kilátásain, kevésbé kedvező viszont, hogy néhány különösen keresett foglalkozás esetében a kivándorlás már a hazai ellátás színvonalát veszélyezteti. Ez a megállapítás egyelőre még csak az egészségügyi szakmákra igaz, de a jövőben több szolgáltatási típusú vagy akár ipari foglalkozás is felkerülhet a listára.

A gazdasági folyamatok 2014-ben a korábbi évekre jellemzőnél kedvezőbben alakultak. A lakossági jövedelmek emelkedtek, ami növekvő fogyasztáshoz és ezen keresztül új munkahelyek létrejöttéhez vezetett. A versenyszféra munkaerő-felvevő képességének javulását minden fontosabb adatforrás megerősíti: az intézményi munkaügyi statisztika az öt fő feletti vállalkozások körében közel 50 ezres növekedést jelez, a NAV adatai szerint pedig a vállalkozásoknál az előző évinél 80 ezerrel többen álltak (10 ezres egyéni és társas vállalkozói, illetve 20 ezres költségvetési intézményi dolgozói létszámnövekedés mellett) foglalkoztatást feltételező jogviszonyban.

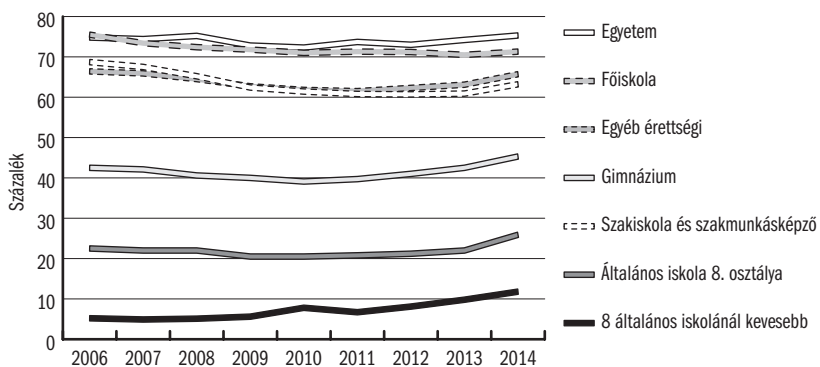
Az intézményi munkaügyi statisztika szerint 20 ezerrel nőtt a munkahelyek száma az iparban, ezen belül a legnagyobb változás az energetikai ágazatokat és a járműgyártást jellemezte. A munkaerő-felmérés – amely a teljes foglalkoztatotti körre kiterjed, így a kisméretű vállalkozások alkalmazásában állóira, az egyéni és társas vállalkozókra épp úgy, mint azokra, akik a vonatkozási héten *ad hoc* jelleggel folytattak csak valamilyen kereső tevékenységet – jóval nagyobb, közel 70 ezer fős növekedést jelzett ebben a nemzetgazdasági ágban. Ehhez hasonlóan mindkét adatforrás szerint nőtt az építőipar létszáma, de itt is a munkaerő-felmérés kimutatta változás dinamikája a nagyobb, míg kereskedelemben egyformán csekély elmozdulást jeleztek a források. A nem anyagi szolgáltatás területén az intézményi statisztika egyértelmű növekedést mutat, a munkaerő-felmérés szerint viszont ez a növekedés nem volt valamennyi szolgáltatási ágra egységesen jellemző.

A munkapiaci konjunkturális helyzet előrejelzésére kialakított – az üres álláshelyek számbavételét előíró EK-rendelet szerinti – felvétel is jelentős pozitív elmozdulást regisztrált 2014-ben. A versenyszféra megfigyelt szervezeteinél 23 ezer álláshely várt betöltésre, mindössze 2,7 ezerrel kevesebb, mint a válság előtti utolsó évben, 2007-ben, és csaknem kétszer annyi, mint a mélypontot jelentő 2009-ben.

A foglalkoztatási ráta globális javulása mögött az adott ismérvtől függően differenciálódás és nivellálódás egyaránt meghúzódik, s az egyes mutatókat nem kis mértékben alakította a közfoglalkoztatás munkaerő-piaci szerepének felértékelődése. Így csökkent például a foglalkoztatási rátában a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szintje szerinti – továbbra is igen jelentősnek mondható – különbség, mivel a közfoglalkoztatotti munkák

többségénél, jellegük miatt, az alacsony iskolai végzettség sem jelent igazán hátrányt (4. ábra).

4. ábra: Foglalkoztatási ráta legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint, 2006-2014*

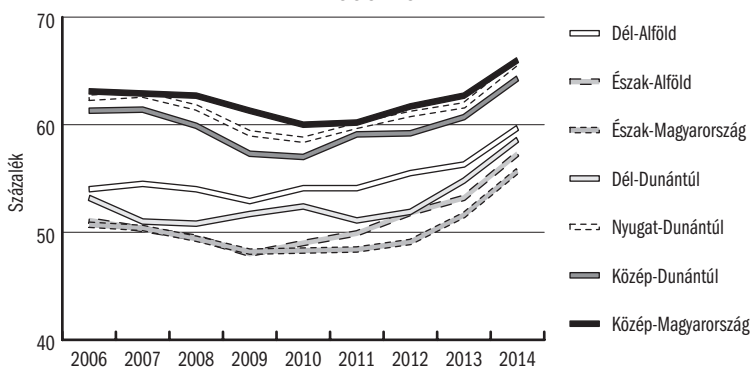

* A korosztály megválasztása miatt alapfokú végzettséggel rendelkezők között szerepelnek a középfokon tanulók is.

Forrás: KSH munkaerő-felmérés.

2013-ban ugyancsak a közfoglalkoztatásra visszavezethetően csökkentek a foglalkoztatási ráta területi különbségei (5. ábra), viszont a 2014 döntő részben a nem támogatott állások piacán jelentkező keresletnövekedés újra növelte az ország fejlettebb, iparosodottabb régiói javára mutatkozó különbséget. Az országon belüli munkaerő-piaci migrációs hajlandóság szintje változatlanul alacsony, a munkaerő-piaci előny motiválta elvándorlás, illetve ingázás jellemzően ország területéről kifelé irányul.

5. ábra: Foglalkoztatási ráta Magyarország régióiban, 15-64 éves korosztály, 2006-2014

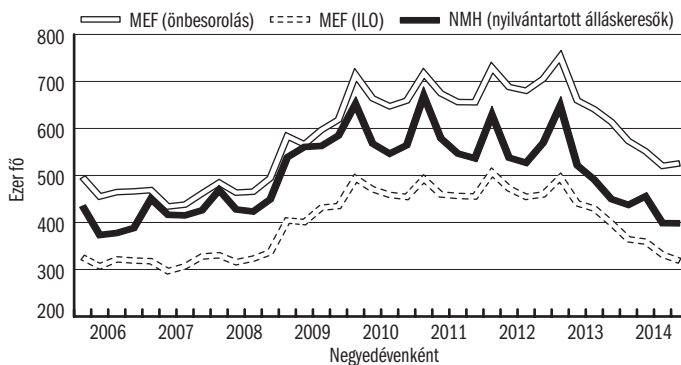

Forrás: KSH munkaerő-felmérés.

MUNKANÉLKÜLIEK ÉS A POTENCIÁLIS MUNKAERŐ-TARTALÉK

Miközben a foglalkoztatottak létszáma 2010-től folyamatosan nőtt, és 2013-ban már lényegében elérte a válság előtti szintet, a munkanélkülieké egészen 2012-ig alig változott, és a 2013. évet jellemző csökkenés is jelentősen elmaradt attól, mint amit a foglalkoztatás bővülése indokolt volna. Ennek oka, hogy a munkanélküliek (és részben a foglalkoztatottak) tábora folyamatos utánpótlást kapott az inaktívak köréből. Ez részben a közfoglalkoztatás fel-futásával függött össze, amely munkához jutási esélyt biztosított azoknak is, akik a lokális munkaerőpiac korlátozott kínálatának ismeretében nem folytattak aktív munkakeresést (és emiatt nem minősültek munkanélkülinek az ILO hármaskritériumára épülő munkanélküli-definíciója szerint). Az inaktív státusból történő kilépést emellett az is ösztönözte, hogy a válsággal a többkeresős családmódel felértékelődött. 2014-ben már a munkanélküliek létszáma is jelentősen csökkent. Az ILO definíciója szerinti munkanélküliek száma 441 ezerről 343,3 ezerre, a nyilvántartott álláskeresőké 527,6 ezerről 422,4 ezerre, a munkaerő-felmérésben magukat munkanélkülinek tekintőké pedig 666,5 ezerről 538,8 ezerre mérséklődött egy év alatt (6. ábra).

6. ábra: A regisztrált álláskeresők, az ILO definíciójának megfelelő és az önbesorolás szerinti munkanélküli létszáma, 2006–2014

Forrás: NFSZ/NGM, KSH munkaerő-felmérés.

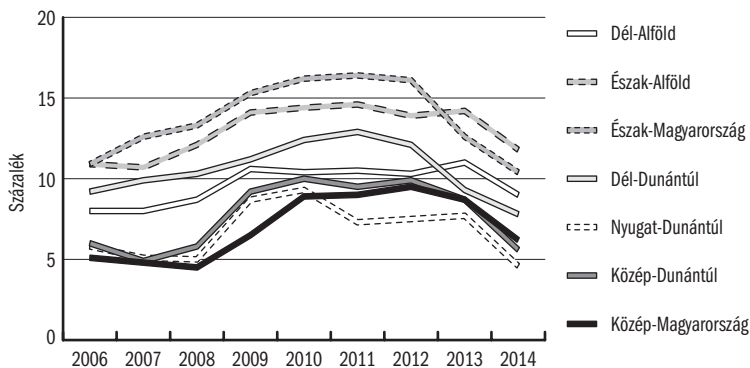
A munkaerő-felmérés szerinti ILO munkanélküliek száma minden lényeges dimenzióban csökkent, így a férfiak közül 57,5 ezerrel, a nők közül 40,2 ezerrel voltak 2014-ben éves átlagban kevesebben munkanélküliek, mint egy évvel korábban. Míg a válság egyik következményeként a férfiak munkanélküliségi rátája meghaladta a nőkéét, 2013-tól újra a nőkre rátája a magasabb. 2014-ben a két nem munkanélküliségi rátájában 0,3 százalékpont volt a különbség, szemben a 2013. évi 0,1 százalékponttal.

Az ifjúsági munkanélküliségi ráta 23,5 százalékról 20,1 százalékra változott, de a 67,6 ezer 15–24 év közötti munkanélküli az összes munkanélkülinek így is közel egyötödét adta.

A csak alapfokú végzettségű munkanélküliek száma 22,8 ezerrel, a munkaerőpiacon ugyancsak képzetlennek minősülő gimnáziumi érettségizettek száma 7 ezerrel, a szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettek száma 41,2 ezerrel, míg a szakközépiskolát végzettek száma 20,2 ezerrel csökkent. A végzettségi szintek közül a – 2014. évi 35,4 ezer főjével a munkanélküliek legkisebb csoportját jelentő – felsőfokú végzettségű munkanélküliek létszáma 6,7 ezerrel maradt el az előző évitől. A javuló munkanélküliségi helyzet legnagyobb nyertesei összességében a középfokú szakképzettségűek voltak (mind a szakközépiskolát, mind a szakiskolát végzettek), akik többsége feltehetően a versenyszférában talált magának munkát.

A közfoglalkoztatás keretszámainak 2014. évi növekedése leginkább a képzetlenek munkanélküliségét tudta enyhíteni. Míg a munkanélküliségi ráta Győr-Moson-Sopron megyében már elérte, illetve Vas megyében erősen közelítette a teljes foglalkoztatottnak számító 3 százalékos szintet, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben 13 százalék, illetve némileg afeletti maradt. Mivel a közfoglalkoztatás kiegyenlítő szerepe az előző évinél kisebb volt, s a foglalkoztatás növekedés nagyobbik része a piaci szektorban realizálódott, az ország fejlettebb, iparosodottabb területeire koncentrálnodva, 2014-ben a munkanélküliségi ráta regionális különbségei némileg ismét nőttek. A nyugati határszél és így a nyugat-dunántúli régió kedvező mutatóihoz nem kis mértékben járul hozzá az olyan típusú ausztriai munkavállalás lehetősége is, amely nem jár szükségszerűen együtt a lakóhelyváltással (7. ábra).

7. ábra: Munkanélküliségi ráta Magyarország régióiban, 2006–2014

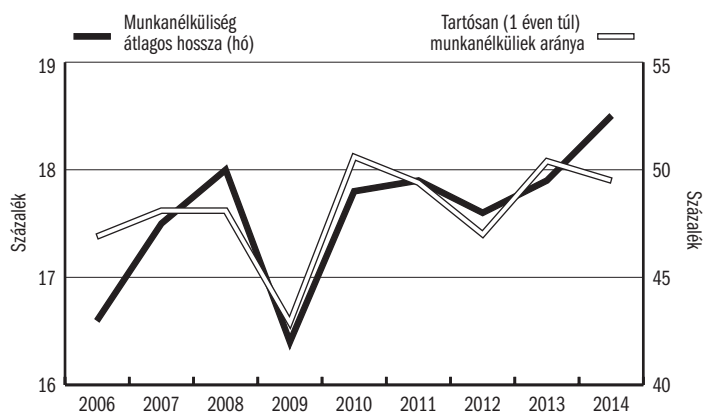

Forrás: KSH munkaerő-felmérés.

A munkanélküliség átlagos időtartama egy év alatt 0,7 hónappal 17,9 hónapról 18,6 hónapra nőtt (8. ábra), a leghosszabb időtartam és egyben a legnagyobb kedvezőtlen irányú elmozdulás a közép-magyarországi régiót jellemezte. A

közmunkaprogramok – jellegükből következően – a tartós munkanélküliség egy részét felszívták, ami a munkakeresés átlagos időtartamát átmenetileg csökkentette. Ez a hatás 2014-ben már nem érvényesült, mivel a közmunkaprogramokban részt vevők köre többé-kevésbé állandósult. A gazdasági konjunktúra eredményeként létrejövő versenypiaci munkahelyekre viszont nagyobb eséllyel pályázhatnak azok, akik relatíve rövid időt töltöttek csak el munkanélkülként, és így munkavállalói készségüknek még maradéktalanul birtokában vannak. A munkanélküli állapotban így „bent ragadnak” azok, akik lakóhelyük (központi régió) miatt az átlagnál kisebb eséllyel találnak/kényszerülnek közmunkára, viszont képzetlenségük, munkatapasztalatuk elavulása vagy hiánya miatt elhelyezkedési esélyeik nem igazán jók.

8. ábra: A munkakeresés átlagos hossza (bal tengely) és a tartósan (egy éven túl) munkanélküliek összes munkanélkülihez viszonyított aránya (jobb tengely), 2006-2014

Forrás: KSH munkaerő-felmérés.

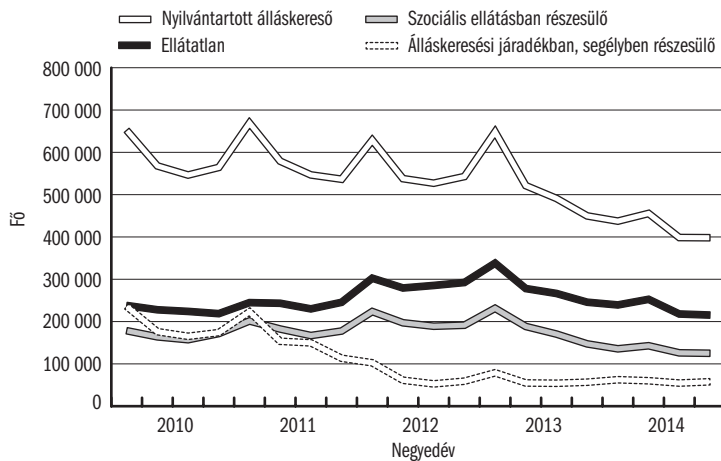
A regisztrált álláskereső létszámának alakulását a közfoglalkoztatás erőteljesebben és közvetlenebbül befolyásolja, mint az ILO munkanélküliekét. Ezt jelzi, hogy 2014 májusában, amikor a közfoglalkoztatás keretében dolgozók száma több mint 100 ezerrel alacsonyabb volt az előző havinál, a nyilvántartott munkanélküliek számában lényegében ugyanilyen nagyságrendű növekedés következett be. Júliustól a közfoglalkoztatás 160–200 ezer fős szintre, a regisztrált álláskeresői létszám pedig 400 ezer fő körülire állt be.

A pályakezdők aránya 2014-ben 13 százalék volt, ami ha nem is számottevően, de magasabb az előző évinél, annak ellenére, hogy az aktív eszközök között jelentős súllyal szerepelnek azok, amelyek a fiatalok munkához jutását hivatottak segíteni (például az Első munkahely garancia elnevezésű program, a közterhek átvállalása a munkahelyvédelmi akcióterv keretében, az ösztöndíjas foglalkoztatás költségvetési támogatása, különböző start up programok). Erre részben magyarázatul szolgál az, hogy a pályakezdők közül 20 ezren csak

alapfokú végzettséggel rendelkeztek (de egy részük még az általános iskolát sem fejezte be), nekik alig van esélyük arra, hogy a nem támogatott munkaerőpiacon álláshoz jussanak. Esetükben a munkanélküliség tartóssá válásának elkerülését az segítené, ha sikerülne őket egyénre szabott képzési programba bevonni, de a közfoglalkoztatásra koncentrálo munkaerő-piaci politika egyelőre adós az ilyen programokkal.

A támogatási rendszer 2011. évi átalakításának (az álláskeresői járadék folyósítási idejének három hónapra történő csökkentése, az álláskeresői segélyre való jogosultságnak a legfeljebb öt évvel a nyugdíjazásuk előtt állókra történő korlátozása, a szociális alapú juttatásnak a közmunkával, illetve az aktív programokban való részvétellel való összekapcsolása) hatása 2014-re kiterjedt. Biztosítási alapon járó álláskeresői ellátásban átlagosan havi 59 ezer fő részesült, közel egyharmaduk a nyugdíj előtt állók speciális juttatását kapta. Mivel az álláskeresői járadék juttatási ideje – a korábbi rendszer szerint megállapított ellátások kifutása miatt – már 2013-ban is jellemzően három hónap volt, az ebben az ellátási formában részesülők száma lényegében stabilizálódott. 2014-ben az előző évinél közel 30 százalékkal kevesebb regisztrált álláskereső részesült rendszeres szociális ellátásban szoros összefüggésben azzal a kormányzati szándékkal, hogy az alacsony összegű segély helyét fokozatosan az ennél érdemben magasabb jövedelmet eredményező közfoglalkoztatás vegye át. A regisztrált álláskeresőik közül éves átlagban 231 ezren semmilyen pénzbeli ellátásban nem részesültek, és további 132 ezren csak a havi 22 800 forint összegű foglalkoztatást helyettesítő támogatást kapták (9. ábra). (Az ebben részesülők azonban jellemzően az év egy részében közfoglalkoztatottként munkához és így magasabb jövedelemhez jutathattak.)

9. ábra: Az álláskeresői járadékban, a szociális juttatásban részesülő, illetve az ellátatlan álláskeresőik száma, 2010–2014

Forrás: NFSZ/NGM.

A formális definíciónak (mint az ILO-munkanélküli vagy a regisztrált állás-kereső) eleget tevő munkanélküliek mellett nem kis számban vannak jelen a munkapiacra olyanok, akik bizonyos feltételek teljesülése esetén foglalkoztatottá tudnának (kívánnak) válni. Az Eurostat a potenciális munkaerő-tartalék fogalmát úgy határozta meg, hogy az ILO munkanélküli-definícióját kibővítette három további kategóriával: alulfoglalkoztatottak, vagyis akik részidős állásukat teljes munkaidősre cserélnék, a munkát kereső, de azt kezdeni nem tudók, illetve akik szeretnének dolgozni, de valamilyen okból nem keresnek állást. A potenciális munkaerő-tartalék definíciónak 2014-ben 623,4 ezer fő felelt meg, ebből 96 ezren voltak alulfoglalkoztatottak. A magukat munkanélkülinek minősítők 539 ezres létszáma nagyságrendileg nagyjából megegyezik a potenciális tartalékállomány nem foglalkoztatotti részével.

A munkavállalási korúnak tekintett 15–64 évesek között a 4 millió 70 ezer foglalkoztatott és a 342,7 ezer munkanélküli mellett 2 millió 175 ezren voltak különböző okból gazdaságilag nem aktívak, 7,5 százalékkal kevesebben, mint egy évvel korábban. Ha eltérő mértékben is, de lényegében az inaktívak valamennyi kategóriájára a csökkenő tendencia volt jellemző. A legnagyobb csoport, a nyugdíjasok, járadékosok számát döntően a nyugdíjkorhatár folyamatos emelése, a tanulókét a demográfiai ok mellett a kötelező közoktatási részvétel korhatárának leszállítása, illetve a korábbi évekre jellemzőtől elmaradó felsőoktatási továbbtanulási kedv alakította, míg a gyermekgondozási ellátást igénybe vevőknél vélhetően a munkaerő-piaci visszatérést ösztönző intézkedések (gyed extra) hatása játszhatott szerepet. A pénzbeli munkanélküli-ellátás igénybevételének korlátozása miatt drasztikusan csökkent az ellátás mellett inaktívnak minősülők száma, a közmunkaprogramok kiterjesztése, illetve a gazdasági élénkülés pedig a korábbinál nagyobb számú úgynevezett egyéb inaktív számára biztosította a munkaerőpiacra történő belépést.

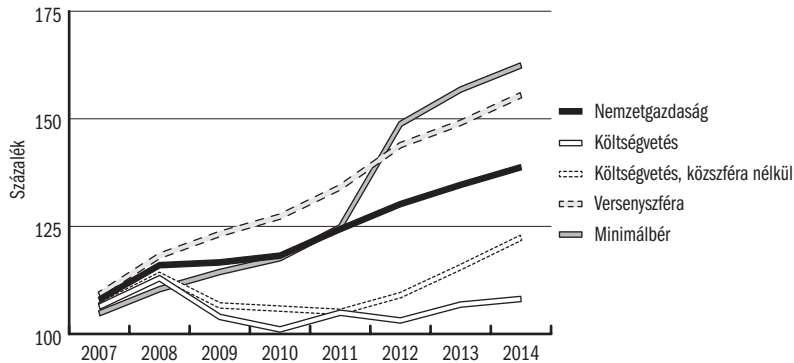
A KERESET ALAKULÁSA

A versenyszféra (és részben a nonprofit sféra) bruttó keresetét a gazdasági szervezetek bérpolitikája, üzleti eredményei alakítják, a központi beavatkozás egyetlen formáját a minimálbér meghatározása jelenti. A költségvetési intézményeknél dolgozók esetében viszont a mindenkori munkaügyi irányítás bőségesebb eszköztárral rendelkezik. Ez a tény tükröződik a két meghatározó terület – a költségvetés, illetve a versenyszféra – elmúlt évekre jellemző keresetnövekedési folyamataiban.

A kétezres években a versenyszférában dolgozók bruttó keresete nagyjából egyenesen nőtt, jóllehet a növekedést 2008–2010 között a válság némileg visszafogta, míg a minimálbér 2012. évi – a versenyszféra növekedési ütemét jóval felülmúló – emelésének nem volt a sféra egészét tekintve jelentősebb hatása. A költségvetésben dolgozók bruttó keresete viszont 2008 és 2010 kö-

zött csökkent (döntően a 13. havi kereset, majd annak részleges ellentételezését biztosító kereset kiegészítés megszüntetésének következményeként), míg az utolsó négy évben a dolgozók különböző csoportjait érintő keresetrendezés némi növekedést eredményezett, de az itt dolgozók bruttó nominális keresete még 2014-ben sem érte el a 2008. évi szintet. Az időbeli összehasonlítást azonban torzítja az, hogy a költségvetési szférában az utóbbi években egyre nagyobb súllyal vannak jelen a közfoglalkoztatottak.

10. ábra: Bruttó kereset és a minimálbér változása, 2006 = 100 százalék

Forrás: KSH intézményi munkaügyi statisztika.

Jóllehet a minimálbér 2012. évi 78 ezer forintról 93 ezer forintra történő emelése alig hatott a keresetnövekedési ütemre, de két következménye említést érdemel. A jelentősebb, hogy segítette a munkajövedelmek „kifehéredését” a gazdaság azon területein, ahol a munkavállalókat – tényleges keresetüktől függetlenül – jellemzően minimálbéren jelentik be a munkáltatók; erre utaló eredményeket talált *Reizer* (2011), már a 2006-os „kétszeres minimálbér szabály” hatásának elemzése során is. Tipikusan ilyen ágazat a kiskereskedelem, a vendéglátás, az üzleti szolgáltatások egy része vagy az építőipar, ahol a bruttó kereset szintjére és így a keresetnövekedési ütemre érdemben hat a minimálbér emelése. A versenyszférában a kereseti statisztika csak a legalább öt főt foglalkoztató gazdálkodó szervezetekre terjed ki, az ennél kisebb méretűekről az információk esetlegesek. Ami azonban ezekből tudható, hogy ez utóbbi körben a kereseti centrum a mindenkori minimálbér, azaz a keresetek növekedési üteme is a minimálbér változását követi. (A statisztika által kimutatott keresetnövekedés azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a dolgozók kézhez kapott jövedelme is nő, sőt annak csökkenése is elképzelhető, ha a nem bevallott részre jutó járulékokon a két fél korábban osztozott). Az átlagkeresethez viszonyítva relatíve magas minimálbér másik következménye, hogy rontja a kvalifikálatlan munkavállalók elhelyezkedési esélyeit, mivel az általuk előállított értékhez képest munkaerejük túl drágának minősül (*Kertesi–Köllő*, 2004). Ezért bizonyos fokig jogos és indokolt volt, hogy a mi-

nimálbér 2012. évi közel 20 százalékos emelésével párhuzamosan a közfoglalkoztatottakra a normál minimálbérnél mintegy 25 százalékkal alacsonyabb küszöbértéket állapítottak meg.

A minimálbér változásának 3–5 százalékos üteme az utóbbi három évben nagyjából már összhangban volt a versenyszféra bruttó keresetének növekedési ütemével. A minimál béren keresők (nem számítva ide a szakképzettséget igénylő munkakört betöltőket, akikre a minimálbérnél mintegy 16 százalékkal magasabb, úgynevezett garantált minimálbér küszöb vonatkozik, ami 2014-ben 118 ezer forint volt) bruttó átlagkeresete a versenyszféra átlagos bruttó keresetének 40 százaléka, míg a fizikai munkakörben dolgozók átlagkeresetének 58 százaléka volt 2014-ben.

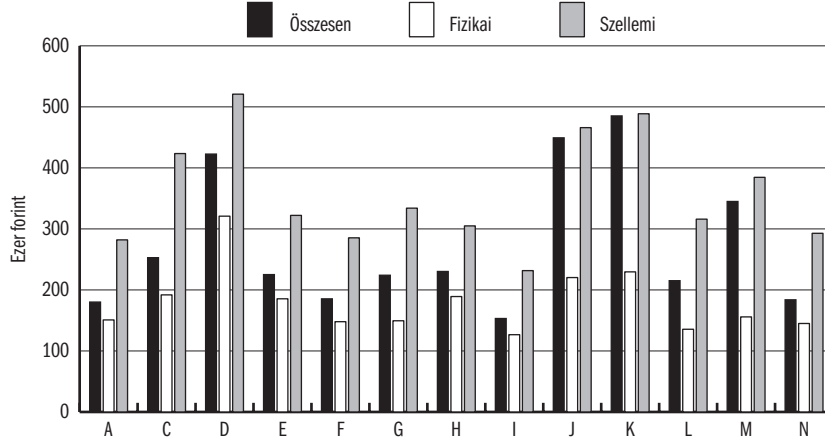
A versenyszféra megfigyelt szervezeteinél a válságot követően a bruttó kereset nominálértéken jelentősen, bár némileg hullámzó ütemben nőtt, 2012-ben 7,3 százalékkal, 2013-ban 3,6 százalékkal, 2014-ben 4,3 százalékkal haladták meg a bruttó keresetek az előző évi szintet. A 2014. évi növekedési ütemhez jelentősen hozzájárult a keresetek mintegy 8 százalékat jelentő nem rendszeres kereseti rész (prémium, jutalom) 10 százalékat meghaladó mértékű növekedése. Általánosságban a nem rendszeres kereset nagyobbik része a szellemi munkakörben dolgozókhoz kerül, annak egy dolgozóra jutó nagyságát tekintve pedig a nemzetgazdasági ág, ágazat szerinti különbségek sokszorosai annak, mint ami a rendszeres kereseteket jellemzi (*11. ábra*). A versenyszféra szellemi dolgozóinak bruttó kereseti átlaga jelenleg 2,2-szerese a fizikaiakénak, de a kereseti rés az utóbbi években némileg szűkült. A nemzetgazdasági ágankénti keresetek relatív szórása a szellemi munkakörök esetében 0,2, ami kisebb a fizikaiakra jellemző 0,3-as értékkel, azaz a szellemi munkakörök, legalább is a versenyszférában, kereset tekintetében homogénebbek, mint a fizikaiak.

A költségvetési szférában dolgozók bruttó kereseti átlaga 2014-ben 17 százalékkal maradt el a versenyszférára jellemző értéktől (ha mindkét szférában a közfoglalkoztatottak nélküli átlagkeresetet hasonlítjuk össze, akkor ez az a különbség 5 százalék a versenyszféra javára). Az utóbbi különbség nem tűnik túl nagyoknak, viszont figyelembe kell venni azt is, hogy a költségvetési szférában a szellemi foglalkozásúak aránya sokkal magasabb, mint a versenyszférában. Külön a fizikaiakra és a szellemiekre kiszámolva az elmaradás 3, illetve több mint 30 százalék volt 2014-ben.

Jóllehet átfogó keresetrendezésre 2008 óta nem került sor a közszférában, szakmacsoportok, szakágazatok szintjén folyamatos bérkorrekció zajlik. A legjelentősebb intézkedésekre, amely a kereseti indexekre a bázison keresztül 2014-ben is hatott, 2013-ban került sor. Ekkor rendezték az egészségügyi dolgozók közül az előző évi körből kimaradók keresetét (ez körülbelül 90 ezer munkavállalót érintett), de ami a döntő súlyú volt, a közoktatási kereseteknek az új pedagógus előmeneteli rendszerhez kapcsolódó – a jövedelmeket nivelláló módon emelő – 2013. szeptemberi rendezése. 2014-ben a szociá-

lis ágazat dolgozói kaptak emelést, és kisebb keresetkorrekcióra került sor a fegyveres testületeknél is.

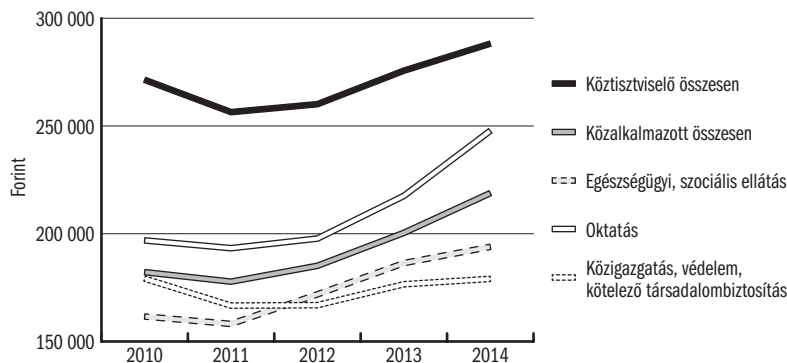
11. ábra: A bruttó kereset alakulása a versenyszféra jelentősebb nemzetgazdasági ágaiban, 2014

A: Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat, C: Feldolgozóipar, D: Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás, E: Vízellátás; szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmosás, F: Építőipar, G: Kereskedelem, gépjárműjavítás, H: Szállítás, raktározás, I: Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, J: Információ, kommunikáció, K: Pénzügyi, biztosítási tevékenység, L: Ingatlanügyletek, M: Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység, N: Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység.

Forrás: KSH intézményi munkaügyi statisztika.

12. ábra: A bruttó keresetek nagysága a költségvetési szférában, 2010-2014

Forrás: KSH intézményi munkaügyi statisztika.

A bruttó keresetnek ugyan nem része (mivel szociális költségként szerepel), de a költségvetési intézményekben úgynevezett kompenzációban részesülnek azok, akiknek a jövedelme az adórendszer 2011. évi átalakítása miatt csökkent volna. A kompenzációban részesülők aránya a szféra nem közfoglalkoztatotti státusú alkalmazásban állóinak kétharmadáról 2014 végére egyharmad alá

(210 ezer körülire) csökkent, mivel a keresetnövekedés ellensúlyozta (szerencsés esetben meghaladta) a jövedelemadó-szabályok változásának az alacsonyabb keresetűek esetében érvényesülő kedvezőtlen hatását. A kompenzáció havi átlagos összege 9700 forint volt, amit ha keresetként számolnának el, a kimutatottnál körülbelül 4 ezer forinttal magasabb havi bruttó kereseti átlagot jelentene a költségvetés nem közfoglalkoztatotti státusú dolgozóinak.

A kereseten felüli munkajövedelem (azaz a dolgozóknak közvetlenül jövedelmet vagy kiadás megtakarítást jelentő olyan tételek, mint például a cafeteria juttatás) a versenyszférában a havi átlagban 14 ezer forintot, a költségvetési szférában 12 ezer forintot tett ki. Az utóbbinál a vetítési alapból elhagyva a közfoglalkoztatottakat, akik ilyen juttatásban úgysem részesülnek, a versenyszférára jellemzőnél valamivel magasabb 15 ezer forintos átlagos összeg éves szinten 180 ezer forintnak felelt meg.

A keresetek nettó értékét a bruttó kereset növekedési üteme mellett a mindenkori adó- és járulékszabályok is alakítják, amelyek az utóbbi években jelentősen megváltoztak. A munkavállalókat terhelő levonási kulcs 2011-ben 0,5 százalékkal, majd 2012-ben további 1 százalékkal 18,5 százalékra nőtt (ebből 1,5 százalék a szolidaritási járulék, 10 százalék a nyugdíjjárulék, 7 százalék az egészségbiztosítás díja). 2013-ban változatlan járulékkulcsok mellett a nyugdíjjárulék-fizetés korábbi felső plafonja megszűnt, ami azonban csak a legmagasabb keresetűeket érintette, s őket sem olyan mértékben, hogy azt ne tudta volna ellensúlyozni a személyi jövedelemadó szabályoknak éppen számukra előnyös változása. A szuperbruttósítás kivezetésével ekkor vált a személyi jövedelemadó ténylegesen is egykulcsossá, ami havi 200 ezer forint felett növelte meg – egyenes arányban a bruttó jövedelemmel – a nettó keresetet. Mivel 2014-ben egyedülálló módon sem a jövedelemadó mértékében, sem a járulékkulcsokban nem volt változás, így a bruttó és nettó keresetek növekedési üteme megegyezett, a fogyasztói árak 0,2 százalékos csökkenésének köszönhetően pedig a reálkereset növekedési üteme meghaladta a nominálbérekét.

A járulékkulcsok emelése minden munkavállaló nettó keresetére azonosan hat, viszont a személyi jövedelemadó 2011. évi egykulcsossá válása (bár a szuperbruttósítás ekkor még mintegy második kulcs működött) és az adójóváírás kivezetése csak az évi hárommillió forint feletti bruttó jövedelemnél növelte a nettó jövedelmet. Az alacsonyabb keresetű gyermeket nevelő munkavállalóknál a „veszteséget” ellensúlyozhatta az eltartotti kedvezmény bevezetése (1. táblázat). 2011-től egy és két eltartott után havi 62 500 forint/kedvezményezett, három és több eltartott után pedig havi 206 250 forint/kedvezményezett nagyságrendű adóalap-csökkenés vehető igénybe. A kedvezményt a párok megosztva is igénybe vehették, de így sem minden nagycsaládos kereső tudta a teljes összeget adóalapjából leírni. Számukra 2014 hozott kedvező fordulatot, mivel ettől az évtől a kedvezmény már a járulékok terhére is érvényesíthető. A KSH által használt, mikroszimulációs modell alapján a munka-

vállalók azon 6 százalékának, aki legalább három gyermeket nevelt, 2014. évi a kedvezmény figyelembevételével számított nettó kereset növekedési üteme több mint 11 százalékponttal meghaladta az eltartotti kedvezményre nem jogosult többségre jellemzőt.

1. táblázat: A családi kedvezmény figyelembevételével számított nettó és reálkereset alakulása, 2014

Eltartott gyermekek száma	Nettó kereset* (forint/fő/hó)	Nettó kereset	Reálkereset**	Az alkalmazásban állók létszámeg- oszlása (százalék)
		2013. I-IV. negyedévéhez viszonyított változása (százalék)		
0 gyermek	152 538	3,3	3,5	48,6
1 gyermek	159 445	2,7	2,9	25,5
2 gyermek	178 694	2,7	2,9	20,0
3 vagy több gyermek	202 006	14,9	15,1	6,0
Nemzetgazdaság összesen	162 485	3,8	4,0	100,0

* Családi kedvezmény figyelembevételével számított nettó kereset.

** A reálkereset a 2014. évi 99,8 %-os fogyasztói árindex-szel van számolva.

Forrás: Munkaerő-piaci folyamatok, 2014. IV. negyedév, KSH 2015. március.

HIVATKOZÁSOK

- BREDTMANN, J.–OTTEN, S.–RULFF, C. (2014): Husband's Unemployment and Wife's Labor Supply. The Added Worker Effect across Europe. *Ruhr Economic Papers*, No. 484.
- KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS (2004): A 2001. évi minimálbér-emelés foglalkoztatási következményei. *Közgazdasági Szemle*, 51. évf. 3. sz. 293–324. o.
- KSH (2014): [Helyzetkép a magyarországi elvándorlásról](#). SEEMIG – Managing Migration in South East Europe transznacionális együttműködési projekt sajtótájékoztatójának sajtóanyaga.
- KSH (2015a): [A KSH jelenti: Gazdaság és társadalom](#). Statisztikai Tükör, 2015/32.
- KSH (2015b): [A KSH jelenti](#). 2014. I–IV. negyedév.
- LAKATOS JUDIT (2015): Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek, *Statisztikai Szemle*, 92. évf. 2. sz. 93–112. o.
- MNB (2015): Jelentés az infláció alakulásáról. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, március.
- REIZER BALÁZS (2011): [A 2006-os „kétszeres minimálbér szabály” hatása a szürkegazdaságra](#). *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek*, BWP, 2011/4.